

ЛУИДЖИ ПИРАНДЕЛО АКО...

Превод от италиански: Светозар Златаров, 1975

chitanka.info

— Потегля или пристига? — се запита Валдоджи, като чу изсвирването на някакъв влак, докато гледаше зданието на железопътната гара, седнал пред кафенето на площад Терме.

Беше се хванал за свирката на влака, както би се вкопчал за глухото и непрекъснато бръмчене на електрическите крушки — само и само за да се отвлече и да откъсне погледа си от един посетител, който настойчиво, с дразнеща неподвижност го гледаше от съседната маса.

За някоя и друга минута успя. Представи си вътрешността на гарата, където опаловото сияние на електрическото осветление контрастираше с мрачната, глухо кънтяща празнота на огромния опушен навес. И започна да си мисли за всички неприятности, с които се сблъсква пътникът, било като заминава, било като пристига.

Ала без сам да си даде сметка, отново насочи поглед към посетителя на съседната маса.

Оня беше човек над четиридесетте, облечен в черно, имаше червеникави коси и редки, увиснали мустачки; лицето му беше бледо, а цветът на очите между зелен и сив, очите му бяха мътни и хлътнали.

До него седеше една полузадрямала старица, кротка, по с твърде странен вид поради роклята ѝ с канелен цвят, старателно гарнирана с черно шнурче на зигзаг, както и поради овехтялата и избеляла шапчица над вълнестата коса, чиито големи кордели накрая завършваха със сребърни ресни, което ги правеше да приличат на панделки от погребален венец. Те бяха вързани на голям възел под брадичката ѝ.

Валдоджи отново и веднага отклони погледа си от този човек, ала този път го обзе истинско раздразнение, което го накара неучтиво да се завърти на стола и да изсумти силно през ноздри.

Какво искаше в края на краищата онзи непознат? Защо го гледаше по този начин? Отново се обърна към него, реши сам да го загледа, имаше намерение да го накара да сведе очи.

— Валдоджи — избъбри тогава оня почти на себе си, като лекичко кимна, без да мръдне очи.

Валдоджи навъси вежди и се наведе малко напред, за да разгледа по-добре лицето на непознатия, който беше промърморил неговото име. Или тъй му се бе сторило? И все пак този глас...

Непознатият тъжно се усмихна и повтори:

— Валдоджи, нали?

— Да... — рече Валдоджи смутено, като се опита да се усмихне. И избъбри: — Аз съм... Но, извинете... Вие...

— Вие? Аз съм Грифи!

— Грифи? Ах... — рече Валдоджи изненадан и все по-объркан, търсейки в паметта си образа, свързан с това име.

— Лао Грифи... Тринадесети пехотен полк... Потенца.

— Грифи — ти? — възкликна Валдоджи внезапно, удивен. — Ти... такъв?

Грифи посрещна със скръбно поклатане на глава възклицанията на просълзено сбогуване със спомените от някогашните добри времена.

— Точно тъй, аз съм... Такъв! Неузнаваем, нали?

— Не... Не казвам... Но си представях, че си...

— Кажи, кажи, какво си представяше? — прекъсна го веднага Грифи и сякаш подбуждан от странна тревога, внезапно се приближи до него, като премига последователно няколко пъти и като че с ръцете си искаше да потисне тази тревога. — Ти си си представял как изглеждам? Естествено... Кажи, кажи... как?

— Какво да ти кажа? — рече Валдоджи. — Ти си в Рим? Уволнил си се?

— Не, кажи ми как си представяше, че изглеждам, моля те! — настоя Грифи живо. — Моля те...

— Е, как да ти кажа... представях си, че си още офицер! — отговори Валдоджи, като вдигна рамене. — Най-малко капитан... Спомняш ли си? Охо, ами *Артаксеркс*?... Спомняш ли си онова подпоручиче, *Артаксеркс*?

— Да... Да... — отговори, едва ли не проплаквайки, Грифи. — *Артаксеркс*... Какъв беше!

— Кой знае какво е станало с него!

— Кой знае! — повтори другият с тежка и мрачна тържественост, като облещи очи.

— Мислех, че си в Удине... — подхвана Валдоджи, за да промени разговора.

Но Грифи занесено и втрещено въздъхна:

— *Артаксеркс*...

После се сепна и попита:

— А ти? И ти си се уволнил, нали? Какво ти се е случило?

— Нищо не ми се е случило — отговори Валдоджи. — В Рим си изслужих службата...

— Вярно, вярно... Ти беше офицерски кандидат... Спомням си добре, не обръщай внимание... Спомням си, спомням си...

Разговорът замря. Грифи погледна старицата, която седеше задрямала до него.

— Майка ми! — рече, като я посочи с дълбока тъга, която личеше в гласа и в движенията му.

Валдоджи въздъхна, без да знае защо.

— Спи, горката...

Грифи мълчаливо съзерцава известно време майка си. Първите звуци на цигулките на някакъв оркестър от слепци в кафенето го стреснаха и той се обърна към Валдоджи.

— И тъй, в Удине. Спомняш си, значи? Аз бях помолил да ме запишат в полка на Удине, защото смятах през време на някой едномесечен отпуск да мина границата (без да дезертирам) и да посетя Австрия... Виена — казват, бил толкова хубав град! И да отида малко в Германия. Или пък исках да ме назначат в Болонския полк, та да пообиколя Централна Италия: Флоренция, Рим... В най-лошия случай молах да ме оставят в Потенца. Но имай пред вид, в най-лошия случай! И ето че, разбираш ли, командуването ме остави в Потенца! В Потенца! В Потенца! Икономии! Икономии! И тъй съсипаха, убиха един нещастен човек!

Произнесе последните думи с толкова променен и трепетен глас, с толкова необикновени ръкомахания, че много от посетителите, насядали по околните маси, се обърнаха да погледнат. И дори някой каза: „Шт!“

Майката внезапно се сепна и се събуди. И като поправи набързо големия възел под брадичката си, му каза:

— Лао, Лао, моля те... Бъди добър...

Валдоджи го гледаше удивен и зашеметен, като не знаеше какво да прави.

— Ела, ела, Валдоджи — заговори отново Грифи, хвърляйки злобни погледи към хората, които се обръщаха. — Ела... Ставай, мамо. Искам да ти разкажа... Да платим — ти или аз... Аз ще платя, нека аз...

Валдоджи се опита да се възпротиви, но Грифи беше решил да плати. Тримата станаха и се отправиха към площад Индипенденца.

— Във Виена — подхвана Грифи, щом се отдалечиха от кафенето — сякаш в действителност съм бил. Да... Четох пътеводители, описания... Събирах сведения, разкази от пътешественици, които са били там... Гледах фотографии, изгледи, всичко, каквото може... С една дума, мога отлично да говоря за този град, почти като познавач на материята, както се казва. По същия начин се запознах с всички градове на Германия, които бих могъл да посетя, като премина границата по време на моята едномесечна екскурзия. Да... А за Удине — да не ти говоря — дори бях там. Уредих да отида за три дни и видях всичко, разгледах всичко: опитах се три дни да живея живота, който бих живял, ако престъпното командване не ме беше оставило в Потенца. Същото направих и в Болоня. Ти не знаеш какво значи да живееш живота, който би могъл да живееш, ако един независещ от твоята воля случай, ако непредвидено обстоятелство не те е отвлякло, отклонило, дори прекършило съществуването ти, както стана с мен. Разбираш ли? С мене...

— Съдба! — въздъхна на това място възрастната му майка с наведени очи.

— Съдба!... — ядно се обърна към нея синът ѝ. — Ти винаги повтаряш тая дума, която ужасно ме нервира, и знаеш това! Казвай поне несъобразителност, предразположение... Макар че, да речем — предвидливостта за какво ти е? Ние винаги сме изложени, ние винаги сме изоставени на милостта на случая... Виж, моля ти се, Валдоджи, от какво зависи животът на един човек... Може би и ти няма да ме разбереш добре. Ала помъчи се да си представиш например един човек, който е принуден да живее прикован с верига за друго човешко същество, към което таи дълбока омраза, заглушена за момента от най-горчиви размишления. Представи си това! И ето, един хубав ден, докато обядваш, ти тук, тя — там, докато разговаряте, тя ти разказва, че когато била малко момиченце, баща ѝ едва не заминал завинаги за Америка заедно с цялото семейство. Или, да кажем, ти разказва, че един ден малко останало да ослепее, понеже си натикала носа в разни химически машинării на бащата. И тъй: ти, който изстрадваш мъките на ада заради това създание, можеш ли да се отървеш от мисълта, че ако единият или другият случай се бяха осъществили (и двата са

твърде вероятни!), твоят живот нямаше да бъде това, което е? Дали ще е по-добър или по-лош, това засега има малко значение. Ти неминуемо ще възкликнеш в себе си: „О, да се беше случило! Ти, драга моя, сега щеше да бъдеш сляпа и аз сигурно нямаше да бъда твой съпруг!“ И ще си представиш, вероятно като я съжаляваш, нейния живот на сляпа и твоят живот на ерген или заедно с коя да е друга жена...

— Но тъкмо затуй аз ти казвам, че всичко е съдба — обади се още веднъж с дълбоко убеждение майката, без да вдигне глава, с наведени очи, пристъпвайки уморено.

— Нервираш ме! — изрева този път Лао Грифи сред пустия площад. — Всичко, което се случи, трябваше ли неотменно да се случи? Вятър! Можеше и да не се случи, ако... И ето тук аз загубвам почвата, при това ако! Една нахална муха, която те дразни, движенията, които правиш, за да я изгониш, могат след шест, след десет, след петнадесет години да станат причина за кой знае какво нещастие. Не преувеличавам, не преувеличавам! Слушай, сигурно е, че като живеем, ние упражняваме — ей тъй — странично, непремерени сили, сили, които не вземаме под внимание — и те сами после се разгръщат, развиват се скрито и ти изплитат мрежа. Една клопка, която ти не можеш да забележиш, но която накрая те омотава, стяга те и ти си хванат, без да можеш да си обясниш защо и за какво. Така е! Удоволствията на един миг, неотложните желания те завладяват, безполезно е да се бориш! Самата природа на човека, всички твои сетива те направляват тъй спонтанно и властно, че не можеш да устоиш; щетите, страданията, които могат да произлязат от това, не се появяват в мисълта ти с такава отчетливост, нито твоето въображение може да предугади тези щети, тези страдания с такава сила и яснота, та да възпре неудържимите ти влечения, задоволяването на твоите желания и изживяването на удоволствията. Боже милостиви, та понякога дори съзнанието за непосредствените опасности не е достатъчна пречка за нашите желания! Ние сме слаби същества... Ала ти можеш да кажеш — а поуките от чуждия опит? Та те за нищо не служат. Всеки може да мисли, че опитът е плод от растението, което го ражда, и от почвата, където то никне. И ако аз например си мисля, че съм розов храст, появил се на този свят, за да ражда рози, защо трябва да се троя с горчивия плод, откъснат от печалното дърво на чуждия живот? Не, не. Ние сме слаби същества... Следователно няма съдба,

нито обреченост. Човек винаги може да стигне до причината на понесените щети и на своите успехи. Често може и да не я забележиш, ала причина винаги има — или в тебе, или в другите, има една или друга причина. Точно така е, Валдоджи. Чуй, майка ми твърди, че аз съм бил в заблуждение, че не съм бил разсъдлив...

— Напротив, ти твърде много разсъждаваш, струва ми се... — потвърди Валдоджи почти напълно замаян.

— Да! — възкликна искрено, живо и спонтанно Лао Грифи, като ококори светлите си очи. — И в това е моето нещастие! Но аз бих желал да кажа на моята майка: слушай, аз бях непредвидлив, ох, наистина бях... Бях и предразположен, предразположен към брак — съгласен съм! Но нима е казано, че в Удине или в Болоня щях да намеря друга Маргерита (Маргерита беше името на жена ми.)?

— Ах — рече Валдоджи. — Тя почина ли?

Лао Грифи веднага промени изражението на лицето си и вмъкна ръце в джобовете, като вдигна рамене.

Старицата сведе още повече глава и лекичко се покашля.

— Убих я! — отговори сухо Лао Грифи. После попита: — Не четете ли във вестниците? Мислех, че знаеш...

— Не... Нищо не зная... — рече Валдоджи изненадан, объркан, покрусен, че е докоснал рана, която не е трябвало да докосва. И все пак усещаше любопитство и искаше да узнае нещо повече.

— Ще ти разкажа — почна отново Грифи. — Сега излизам от затвора. Пет месеца затвор... Но имай пред вид, предварителен арест! Оправдаха ме. Че как иначе! Но ако ме бяха оставили вътре, не мисли, че това щеше да има значение за мене! Вън или вътре, оттук нататък все ще е затвор за мене! Тъй казах и на съдебните заседатели: „Правете с мене каквото пожелаете: осъдете ме, оправдайте ме, за мен то е едно и също. Съжалявам за това, което направих, ала в оня ужасен миг не съумях, нито можех да постъпя другояче. Оня, който няма вина, който няма за какво да се разкайва, е винаги свободен човек. Дори ако ме оковете във вериги, аз винаги ще бъда свободен — вътрешно: нищо от външните неща вече не ме интересува.“ И не пожелах да добавя нищо друго, нито се заех с адвокатски оправдания. Цял свят обаче много добре знаеше, че аз — олицетворение на умереност, на благовъзпитаност, бях направил за нея цяла планина от дългове... Че бях принуден да се уволня... И после, ах, после... Но ти в състояние

ли си да ми кажеш как една жена, която е струвала толкова много на един мъж, може да ми стори онова, което тя ми стори? Безсрамница! Но знаеш ли, ей с тези ръце... Заклевам ти се, не исках да я убивам. Исках да узная защо е постъпила така и я питах, като я разклащах тъй, хванал я бях за гърлото... Стиснал съм премного... Оня се беше хвърлил от прозореца долу в градината... Нейният бивш годеник. Тя го бе *зарязала*, както се казва, заради мене — заради симпатичното офицерче... Виж, Валдоджи! Ако онзи глупак не се беше отдалечил за една година от Потенца, като даде възможност на мен, за мое нещастие, да се влюбя в Маргерита, сега без съмнение те щяха да бъдат съпруг и съпруга и по всяка вероятност щяха да са щастливи... Да. Познавах добре и двамата: бяха създадени да се разбират чудесно. Виж, мога прекрасно да си представя живота, който заедно щяха да водят в Потенца, в тяхната къща... Зная дори къщата, където щяха да се настанят да живеят, щом се оженят. Трябва само да си представя, че там е Маргерита, такава, каквато съм я виждал при различни случаи на нашия живот... Затварям очи и я виждам из ония стаи, с прозорци, отворени за слънцето. Тя пее с гласец, целият изпълнен с тремоли и трели. Как пееше! Държеше ей така ръчичките си, сключени на русата глава. „Добър ден, щастлива съпруго!“ Знаеш ли, че те нямаше да имат деца! Маргерита не можеше да има... Разбираш ли? Ако съм луд, то в това е моята лудост... Мога да видя всичко, което щеше да стане, ако онова, което се случи, не се беше случило. Виждам го, изживявам го, дори само с него живея... Изобщо това ако, ако, разбираш ли?

Той помълча доста време, после извика с такова отчаяние, че Валдоджи се обърна да го погледне, като мислеше, че плаче:

— А ако ме бяха изпратили в Удине?

Този път старицата не повтори „съдба“! Но тя сигурно го каза на себе си. И наистина майката поклати горчиво глава и тихо въздъхна, без да вдига поглед от земята, като раздвижи под брадичката си всички сребърни ресни на двете панделки, които сякаш бяха от погребален венец.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.